

Г. М. Писаренкоздобувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ: СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню стану вітчизняного нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері. Визначено місце інституту юридичної відповідальності в інформаційній сфері у вітчизняному інформаційному законодавстві, розкрито співвідношення понять «юридична відповідальність в інформаційній сфері» й «інформаційно-правова відповідальність»; виділено окремі недоліки нормативно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з притягненням особи до юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Ключові слова: юридична відповідальність в інформаційній сфері, інформаційно-правова відповідальність, нормативно-правове регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері, деліктне законодавство в інформаційній сфері.

Постановка проблеми. Окреслення стану та перспектив юридичної відповідальності в інформаційній сфері є важливим напрямом наукового дослідження, що зумовлено трансформацією ортодоксальних поглядів теоретиків права на інститут відповідальності, а також на її диференціацію. Усе більше науковців говорять про недосконалість поділу юридичної відповідальності на кримінальну, цивільну, адміністративну та дисциплінарну, виокремлюючи нові критерії розподілу та види юридичної відповідальності.

Бурхливий розвиток інформаційних правовідносин, інформаційно-телекомунікаційних технологій і засобів зв'язку об'єктивізує необхідність вивчення стану нормативно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі притягнення особи до юридичної відповідальності за скоєння інформаційних правопорушень. Зважаючи на недосконалість правового забезпечення в цій сфері, ще більшої актуальності набуває визначення напрямів (шляхів) удосконалення нормативно-правового регулювання цих відносин, адже концептуальною гарантією права на інформацію є «...установлення відповідальності за порушення законодавства про інформацію» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагому роль у розкритті теоретико-правових засад інформаційної проблематики в межах загальнотеоретичних наук відіграють дисертаційні дослідження Ю. Максименко й О. Тихомирова, які присвячені теоретико-правовій

характеристиці інформаційної безпеки як складовій частині національної безпеки України, а також особливостям нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки як функції держави. Зважаючи на те, що тема наукової статті має міждисциплінарний характер, ми використовували також праці фахівців інформаційного права, зокрема В. Баскакова, К. Белякова, В. Гавловського, М. Гуцалюка, М. Дімчогло, В. Залізняка, Б. Кормича, В. Ліпкана, О. Логінова, А. Марущака, П. Матвієнко, Л. Рудник, О. Полушкіна, О. Стоєцького, А. Туніка, К. Татарникової, В. Цимбалюка, Л. Харченко, К. Череповського, О. Шепети, О. Чуприни тощо. Попри значну кількість наукових робіт, де розкриваються окремі аспекти теми цієї наукової статті, поза увагою науковців залишилися теоретико-методологічні засади юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Мета статті – дослідити стан нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Виклад основного матеріалу. Нині інформаційне законодавство є важливою складовою частиною вітчизняної правової системи. Слід зауважити, що воно одне з найбільш динамічних, що підтверджується перманентним розробленням і ухваленням нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. Статистичні відомості засвідчують щорічне збільшення кількості правопорушень у цій сфері. З одного боку, це пов'язане із широкомасштабною інформати-

зацією всіх сфер життєдіяльності суспільства, громадських і державних інституцій, а з іншого – із недосконалістю нормативно-правового регулювання інституту юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Негативно на стан нормативно-правового регулювання інституту юридичної відповідальності в інформаційній сфері впливає неуніфікованість понятійно-категоріального апарату в цій сфері як щодо назви галузі права загалом, так і щодо об'єкта й предмета його дослідження. Зокрема, поряд із категорією «інформаційне право» доволі розповсюдженим є використання й інших категорій, за допомогою яких дослідники намагаються визначити цю специфічну галузь права, а саме: програмне право, правова інформатика, право інформатики, комп'ютерне право, інформаційно-комп'ютерне право, право на доступ до інформації, право на інформацію, а також телекомунікаційне право тощо. В останні роки науковці доволі жваво використовують категорію «ІТ-право» [2–4].

Не менш плюралістичними є погляди науковців щодо назви юридичної відповідальності в інформаційній сфері: «юридична відповідальність в інформаційній сфері», «інформаційно-правова відповідальність», «кібернетична відповідальність», «юридична відповідальність за інформаційні правопорушення», «юридична відповідальність за порушення законодавства про інформацію» тощо.

Зважаючи на те, що ми висловлювали наше бачення стосовно визначення цієї категорії в інших наших наукових роботах [5–7], вважаємо за необхідне лише акцентувати, що інформаційне право й інститут юридичної відповідальності в інформаційній сфері знаходиться в стадії становлення та розроблення, тому така строкатість понять і термінів, за допомогою яких фахівці намагаються визначити їх зміст, є зрозумілою, адже здебільшого ці поняття й терміни детермінуються об'єктами, щодо яких чи у зв'язку з якими виникають суспільні відносини, що підлягають правовому регулюванню.

Чинне законодавство не містить законодавчих дефініцій категорій «юридична відповідальність в інформаційній сфері» чи «інформаційно-правова відповідальність». Попри це такий вид відповідальності існує об'єктивно, що засвідчується нормами як законів України («Про інформацію», «Про телебачення й радіомовлення», «Про захист персональних даних», «Про доступ до публічної інформації», «Про

електронну комерцію», «Про електронні довірчі послуги», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» тощо), так і підзаконних нормативно-правових актів (Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування», Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки й оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України», Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки й оборони України від 27 січня 2016 р. «Про Стратегію кібербезпеки України», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства в Україні на 2018–2020 роки» тощо), де зазначаються різноманітні випадки юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Розвиток і плюралізм суспільних відносин в інформаційній сфері вимагає постійного моніторингу й адекватного реагування з боку правотворців на ці зміни. Саме тому доволі позитивним є розроблення проектів у цій сфері, наприклад проектів законів «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України» (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету), «Про внесення змін до статті 8 Закону України «Про захист прав споживачів» (щодо встановлення відповідальності Інтернет-магазинів за неналежну якість товарів), «Про внесення змін до Цивільного кодексу України» (щодо заборони поширення в мережі Інтернет інформації, якою порушуються особисті немайнові права) тощо.

Отже, на нашу думку, найбільш широкими категоріями в цій сфері є інформаційне право, а також інформаційно-правова відповідальність як сукупність норм, що визначають концептуальні засади впорядкування суспільних відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, і особливий вид юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації відповідно. Слід також зауважити, що такі категорії, як «інформаційно-правова відповідальність» і «юридична відповідальність в інформаційній сфері» є синонімічними, адже охоплюються сферою суспільних відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації.

Аналіз вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють різноманітні інформаційні правовідносини, дозволяє констатувати, що здебільшого юридична відповідальність в інформаційній сфері репрезентується за допомогою переліку інформаційних правопорушень.

Так, в одному з концептуальних нормативно-правових актів, що визначає правові засади регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, – Законі України «Про інформацію» – закріплюються загальні основи відповідальності за порушення законодавства про інформацію. Зокрема, указується, що «порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно із законами України» (ст. 27 Закону України «Про інформацію») [1].

В іншій статті цього нормативно-правового акта містяться забороняючі норми, у разі порушення яких особи можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності: «Заборона цензури та заборона втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації» (ст. 24), а саме: «...будь-яка вимога, спрямована, зокрема, на журналіста, засіб масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації», «забороняються втручання в професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень...», а також «умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно із законами України» [1].

Поряд із цим зазначений нормативний документ розкриває принципи неприпустимості зловживання правом на інформацію, а також особливості суспільно необхідної інформації. Однак навіть поверховий аналіз цієї статті дає змогу говорити про те, що вона може тлумачитися занадто широко, адже випадки неприпу-

стимості зловживання правом на інформацію та випадки поширення суспільно необхідної інформації є нечіткими, занадто абстрактно сформульованими.

Якщо в Законі України «Про інформацію» застосовується така юридична конструкція-дефініція, як «суспільно необхідна інформація», то в Законі України «Про доступ до публічної інформації» застосовується термін «інформація, що становить суспільний інтерес». Так, у преамбулі цього акта вказується, що він визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес [8].

Така абстрактність і невизначеність концептуальних засад юридичної відповідальності в інформаційній сфері, їх розпорошеність у різноманітних актах спричиняє розбалансованість і неефективність нормативно-правового впорядкування в цій сфері. Однак найвизначнішою характерною рисою вітчизняного деліктного інформаційного законодавства є неможливість і складність практичної реалізації встановлених засад, що пов'язано, насамперед, зі стихійним і швидким ухваленням значної кількості інформаційних нормативно-правових актів під тиском міжнародної спільноти без урахування матеріально-технічних, фінансових, інфраструктурних, психологічних та інших особливостей української правової системи та суспільства. Наприклад, попри наявність Законів України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації», де визначено особливості порядку здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, зокрема й суспільно необхідної інформації, аналіз судових рішень дозволяє констатувати неоднозначність трактування цих норм на практиці.

Звичайно, важливим кроком на шляху до правильного трактування та застосування цієї норми має стати практика Європейського суду з прав людини, відповідно до якої до такої інформації зараховується:

1) інформація про втручання представників влади в кримінальне розслідування, про тиск на суддів;

2) інформація про дипломатичні переговори щодо актуальних питань і позицію уряду;

3) зміст звернення депутата до Конституційного Суду щодо конституційності закону;

4) інформація про використання природних ресурсів, про дозволи на відчуження земельних ділянок;

5) інформація про можливі порушення публічних осіб у приватній сфері;

6) інформація про будівництво житла для депутатів за державний рахунок, про оплату праці керівника великої приватної компанії;

7) інформація про небезпеки для здоров'я, про погані умови догляду за пацієнтами [9].

Не менш однозначно трактуються на практиці й питання звільнення від юридичної відповідальності, наприклад, за висловлення оціночних суджень. Попри те, що в ст. 30 Закону України «Про інформацію» визначено, що є оціночними судженнями, а також випадки звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень, ця стаття містить бланкетні норми, зокрема відсилає до інших нормативно-правових актів, де вказані додаткові підстави звільнення від відповідальності («Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення й радіомовлення», «Про інформаційні агентства» тощо).

Отже, нині навіть у базових інформаційних нормативно-правових актах спостерігається відсутність уніфікації правових категорій, які мають важливе юридичне значення, а також міститься занадто абстрактний і неконкретизований перелік підстав притягнення до юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Висновки і пропозиції. Зважаючи на зазначене вище, можна зробити такі висновки.

1. Динамічна трансформація інформаційної сфери сприяє необхідності дослідження стану нормативно-правового регулювання та реалізації юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні.

2. Попри наявність значної кількості нормативно-правових актів, що визначають концептуальні засади нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні, вітчизняне деліктне законодавство в інформаційній сфері не відповідає сучасним тенденціям, а отже, є неефективним і потребує вдосконалення.

Список використаної літератури:

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. Дата оновлення: 01.01.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 12.08.2018).
2. Харитонов Є., Харитонova О. Сутність IT-права: пошук парадигми. Право України. 2018. № 1. С. 18–29.
3. Стефанчук Р. Інформаційні технології та право: quo vadis? Право України. 2018. № 1. С. 30–50.
4. Сімсон О. IT-право з позицій теорії та практики, підходи до вивчення і викладання. Право України. 2018. № 1. С. 50–62.
5. Писаренко Г. Юридична відповідальність в інформаційній сфері: окремі аспекти становлення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Випуск 36. Том 2. С. 55–58.
6. Писаренко Г. Поняття та ознаки юридичної відповідальності в інформаційній сфері. Право і суспільство. 2018. № 1. С. 38–47.
7. Писаренко Г. Шляхи підвищення ефективності нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності в інформаційній сфері в Україні. *Legea si Viata*. 2018. № 3. С. 47–57.
8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. Дата оновлення: 01.05.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 12.08.2018).
9. Шевченко Т., Розкладай І. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації. К.: Москаленко О. М., 2014. 200 с.

Писаренко А. Н. Юридическая ответственность в информационной сфере: состояние нормативно-правового регулирования

Статья посвящена исследованию состояния отечественного нормативно-правового регулирования юридической ответственности в информационной сфере. Определено место института юридической ответственности в информационной сфере в отечественном информационном законодательстве, раскрыто соотношение понятий «юридическая ответственность в информационной сфере» и «информационно-правовая ответственность»; выделены отдельные недостатки нормативно-правового регулирования общественных отношений, возникающих в связи с привлечением лица к юридической ответственности в информационной сфере.

Ключевые слова: юридическая ответственность в информационной сфере, информационно-правовая ответственность, нормативно-правовое регулирование юридической ответственности в информационной сфере, деликтное законодательство в информационной сфере.

Pysarenko H. M. Legal responsibility in the information sphere: the state of regulatory and legal regulation

The article is devoted to the investigation of the state of the domestic legal regulation of legal liability in the information sphere. The place of the institute of legal responsibility in the information sphere in the domestic information legislation was determined, the ratio of concepts "legal responsibility in the information sphere" and "information and legal responsibility" were revealed; Some deficiencies of the regulatory legal regulation of social relations that arise in connection with the involvement of the person in legal responsibility in the information sphere are highlighted.

Key words: *legal responsibility in the information sphere, information and legal responsibility, legal regulation of legal responsibility in the information sphere, tort law in the information sphere.*